

Jiří Štaif, *František Palacký. Život, dílo, mýtus*, Praha 2009, Vyšehrad, 400 s., ISBN 978-80-7021-981-2

Deset let po posledním vydání velkého životopisu Františka Palackého z pera Jiřího Kořalky (1931) vydal Palackého biografii Jiří Štaif (1951). To může leckomu přijít jako příliš krátký čas na posun v bádání, v interpretacích (možná by leckdo očekával spíše vydání přepracované Kořalkovy knihy, jež nedávno, roku 2007, vyšla německy).¹ Kořalkův Palackého životopis je překvapivý detailní faktografií, minimálně se však věnoval interpretaci Palackého díla; v tomto směru bylo dosud nutné vycházet z již poměrně pradávných prací Milana Machovce a Mileny Jetmarové z počátku 60. let uplynulého století, případně ze *Tří studií o Františku Palackém* Františka Kutnara, Oldřicha Králíka a Jaromíra Běliče z roku 1949. Štaifova kniha je orientována naopak právě směrem k Palackého myšlení a stejně tak i k druhému životu, životu po životě, jeho recepci v české společnosti a kultuře do dnešních dnů. Ke Kořalkově spisu tak vytváří zajímavý pendant, výborně ho doplňuje, zároveň je však natolik faktografická, že i v tomto směru může stát zcela samostatně.

Štaifův zájem o Františka Palackého je dlouhodobý, což je na knize patrné; leccos promýšlel dlouhá desetiletí, především však k tématu přistoupil z nových východisek: Palacký zde funguje v určitém sociálním prostředí, v české měšťanské a částečně i šlechtické společnosti 19. století, s dílčími přesahy do evropské society, autorovými slovy v „zasíťování“, zatímco doposud byl kladen důraz spíše na Palackého jedinečnost. Štaifovi se tak podařilo zasadit Palackého do kontextu celého národního obrození, jeho příběh skutečně zrcadlí dění v české občanské společnosti v průběhu větší části 19. století.

Jiří Štaif jako profesor hospodářských a sociálních dějin k tématu přistoupil v některých pasážích skrze sémiotickou interpretaci. Nejpodstatnější z jeho pojmů, vysvětlovaných v úvodu, však shledávám v „mentálních mapách“, hodnotových sebepředstavách o sobě i o okolním světě. V tomto směru Štaif přináší řadu skvělých charakteristik Františka Palackého jako člověka – minimálně do roku 1848 – velice obezřetného, zároveň si však velmi vědomého toho, že okolí

1 Jiří KOŘALKA, *František Palacký (1798–1876). Životopis*, Praha 1998, Jiří KOŘALKA, *František Palacký (1798–1876). Der Historiker der Tschechen im österreichischen Vielvölkerstaat*, Wien 2007.

převyšuje svým intelektem a koneckonců v rámci občanské společnosti i postavením (sňatek s Terezií Měchurovou, pozice stavovského historiografa), někdy se ale nelze ubránit dojmu, že šlo spíše o jeho pýchu než o skutečnou (morální i intelektuální) převahu. I v tom může být část sporů, které František Palacký za svého života absolvoval – zejména v 50. letech. Zdá se, že se Palacký nedokázal smířit s tím, že on není jediný, kdo má určitou vizi vývoje společnosti, že jeho představy nemusí nutně souznívat s cíli společnosti, kterou on „vedl“.

Hlavní část knihy důkladně mapuje Palackého život a veřejné působení a zdůrazňuje zdroje, z nichž Palacký čerpal – školy, četba atd. Výrazně připomíná i úlohu jeho přítele Jana Benediktího-Blahoslava pro formování Palackého myšlení, jež se zdá být zásadní, dosud však byla připomínána spíše okrajově – za Palackého četbou či přátelstvím s Pavlem Josefem Šafaříkem. Nikdo z historiků si však netroufne ve svém hodnocení Palackého myšlení dojít až ke krajnosti sociologa Emanuela Chalupného, který dokonce Palackého neřadil k tvůrcům českého národního programu, jeho myšlení shledával jako odvozené – pro dobu před rokem 1848, zejména však po ní.² Ani Štaif, ani Kořalka však ve svých monografiích Chalupného vůbec nepřipomínají. Trebaže se zdá, že Jiří Štaif také více oceňuje Palackého organizační talent než původnost jeho myšlení, stále tu – myslím víceméně právem – vidí Palackého originalitu myšlení v tom, že z evropského a českého osvícenského a romantického myšlení vytvořil jakýsi vlastní pohled na dějiny i soudobou společnost. V tomto směru však české historické bádání nepochybně bude muset čekat ještě na další komparativní bádání českého národního hnutí, jeho jednotlivých osobností, zda se Štaifův předpoklad potvrdí. Podobně dosud české dějepisectví víceméně přejímá Palackého názor na Pubitschkovy *Chronologische Geschichte Böhmens* jako v době Palackého již vědecky nevyhovující spis, třebaže Palackému nevyhovoval především z mimo-vědeckých důvodů – on miloval husitství jako vrchol národních dějin, pokračováním v Pubitschkově práci by jako stavovský historiograf navázal Bílou horou, což by v době předbřežnové nebylo téma, jež by zpracovávat chtěl. Očekávat mimořádný pozitivní ohlas na toto téma nebylo možné, při nutně opatrném formulování stanovisek, ani v české občanské společnosti, ani u zemsky patriotické šlechty, přičemž ke své prestiži potřeboval podporu obou těchto částí společnosti, minimálně však první z nich, jejímž „vůdcem“ se chtěl stát. I této problematiky si je Jiří Štaif vědom, třebaže průzkum významu Pubitschkova spisu ponechal

2 Emanuel CHALUPNÝ, *Přední tvůrčové národního programu: Jungmann, Havlíček, Tyrš, Masaryk*, Praha 1921, zvl. s. 21.

víceméně stranou. Na Pubitschkovi myslím Palackého popouzela spíše jeho faktografická nezaujatost než nedostatečná pramenná základna. Palackému musela vadit – odhlédneme-li od jeho zájmu o starší dějiny – především jakási oddiologizovanost, nefilozofičnost jeho výkladu dějin, která romantismu nebyla vůbec blízká. I František Palacký však před rokem 1848 formuloval své názory (v *Geschichte Böhmens*) velmi opatrně, teprve v proměnách doby si troufal svá stanoviska vyostřovat a měnit; v 50. letech se ale obával možných následků.

Nauprosto zásadní je Štaifova interpretace 50. let v životě Palackého i české národní společnosti. Tradičně na tuto dobu v Palackého životě bývá nahlíženo jeho očima jako na zradu, již se čeští „výtečníci“ na něm dopustili. Štaif naopak akcentuje rozumnost stanoviska Pavla Josefa Šafaříka, Františka Ladislava Čelakovského, Jana Evangelisty Purkyněho, Václav Vladivoje Tomka a dalších, kteří se obávali vládní reakce proti české kultuře při setrvávání na radikálních pozicích, nemluvě o tom, že Palackého představy o naučném slovníku byly v této době z prostředků Matice české neufinancovatelné. I tím se dostával do izolace – Palacký víceméně nikdy nebyl ochoten naslouchat cizím názorům, sám se cítil být vůdcem svého národa, jeho autoritativnost však často nutně musela popouzet okolí, které také mělo své představy, k vizím Palackého třeba konkurenční.

Do 60. let naopak Palacký vstupuje se zvýšenou autoritou jako ten, kdo v 50. letech odolal tlaku – třebaže to minimálně v případě stavy požadovaných prací na jeho *Dějinnách* není zcela pravda. Tato autorita měla dostatek síly v oblasti symbolického kapitálu, kdy se definitivně stává „Otcem národa“, nikoli však v reálné, zejména politické moci. V romantismu dlejší Palacký se dostával do stále větší myšlenkové izolace, jeho a Riegrovy panslavistické vize postrádaly oporu v dobové realitě. Ani původní austroslavismus neslavil výrazné úspěchy – fakticky neúspěšnost jejich politiky ukazuje rodící se mladočeský proud v rámci české politiky, ale zejména návrat poslanců do říšské rady po letech dobrovolné izolace. Při zpětném pohledu se zdá, že štěstím Čechů v 19. století nakonec bylo, že byli úspěšní ve svých kulturních snahách, zatímco řešení česko-německých (politických) vztahů v rámci Českého království i Předlitavska trvale selhávalo až do roku 1918. Česká úcta k Palackému však nakonec převážila nad realitou politiky. Pro Čechy je tak Palacký v jejich myšlení především zakořeněn jako historik, třebaže pohled na něho může být i opačný – jeho historické dílo je zejména podstatnou součástí jeho politického a kulturního programu. Z tohoto hlediska může Štaif sledovat proměny Palackého interpretace dějin ve vztahu k vnějším okolnostem, k měnící se politické situaci. Palacký politik tak dějiny využívá jako politický instrument malého národa. Pro první polovinu 19. století v Evropě to není nic neobvyklého, po revoluci 1848 to však již nebylo úplně běžné – i to zřejmě hrálo roli v tom, proč byl Palacký, přes vnější úctu k němu,

v posledních desetiletích svého života mimo hlavní proud budoucího vývoje, včetně jeho odmítání darwinismu.

Poslední oddíl Štaifovy knihy, nazvaný *Životnost odkazu a rébus mýtu*, plní dvojí úlohu – jednak je jakýmsi průvodcem po dosavadních interpretacích Palackého díla a jeho dědictví, především však je spojen se snahou o pochopení mýtotvorné složky Palackého odkazu. Toto téma by samo vydalo na celou knihu. Tím je tato část Štaifovy práce nutně torzovitější, dokonaleji plnicí první ze zmiňovaných posláních tohoto oddílu. Zásadní otázkou, kterou české dějepiscevtví dosud nezodpovědělo, je čtenářská zkušenost s Palackého dílem v českém prostředí 19. století, nikoli jen v prostředí měšťanských elit, ale na venkově, v nižších sociálních vrstvách apod. Zdá se mi totiž, že autentickou podobu Palackého myšlení většina Čechů (nejen) za jeho života ve skutečnosti neznala, jeho filozofické otázky božnosti ji nezajímaly a možná je nebyla schopna ani plně recipovat. Do prostředí českého venkova se dostává převyprávěný Palacký tak, jak ho pochopili jeho epigoni (K. V. Zap aj.), kteří do něho ale vnášeli své názory na otázku náboženskou (katolictví) či česko-německou, posuny v interpretaci husitství i jiných problémů – v 50. letech tu už vyrůstá dílo V. V. Tomka, včetně jeho názorů na husitství, s nímž se fakticky musel vyrovnávat nejen Palacký, v té době svazky svých *Dějín* teprve dokončující, ale také Palackého vykladači, kteří museli být většinou uchváteni Tomkovým pojetím Jana Žižky z Trocnova.³ Palackého mýtus v české národní společnosti je tak do určité míry postaven na neznalosti skutečné reality Palackého názorů jeho „lidem“ – to koneckonců mýty, jak i Jiří Štaif uvádí, dost často bývají. Otázkou tak vlastně je, zda již v 50. letech 19. století, v různých interpretacích husitství u Palackého a Tomka, latentně nedoutná spor o smysl českých dějin. To se však dostáváme poměrně daleko za recenzovaný text, k mnohem širším otázkám vývoje moderní české historiografie, ale třeba i k tomu, proč byl Josef Pekař při oslavách Františka Palackého v roce 1926 na staroměstské radnici ve svém projevu tak kritický k Palackého mýtu a jeho zneužívání za první republiky.

Palacký byl koncem 19. století, ale i dlouho do poloviny 20. století nejen živým mýtem, ale také způsobem, jak (obezřetně) připomenout určité politické preference, před rokem 1918 spíše v podobě národní slavnosti (zvl. roku 1898 při stém výročí jeho narození, ale i třeba jeho pohřeb byl takovouto národní slavností-tryznou), po vzniku Československa pak již více ve stranickém duchu – Pa-

3 K tomu blíže sborník Miloš Řezník (ed.), *W. W. Tomek, historie a politika (1818–1905)*, Pardubice 2006, zvl. příspěvek Petra Čorneje.

lacký by přece podporoval zrovna ten „náš“ program. Mýtovtorná složka v sobě obsahuje přihlášení se k něčemu, ale také uzpůsobení si téhož pro svou potřebu. Leccos z toho Jiří Štaif přesvědčivě vyargumentoval – možná by stálo za to, aby napsal k této knize jakési volné pokračování, právě důkladné zmapování mytologické roviny Palackého, a třeba i dalších osobností národního obrození. Snad by se objevilo mnoho zajímavých paralel, ale možná i odlišností. Lépe bychom pak rozuměli našim národním mýtům třeba i při „konstruování“ mýtu o tom, že již mýtům nepodléháme.

Bohumil Jiroušek